Το σώμα στην Ορθόδοξη αγιογραφία (Ιερομόναχος Συμεών Γρηγοριάτης)

Categories : ΣΤΟΧΑΣΜΟΙ

Date : 11 Ιουνίου, 2009

Συνέντευξη

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς παρουσιάζεται το ανθρώπινο σώμα στην ορθόδοξη εικόνα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η δημιουργία είναι εκ του μηδενός. Το μηδέν το ιστόρησαν ιερογλυφικά οι Μάγια ως ένα κοχύλι. Ταυτόχρονα, το κοχύλι ήταν και το σύμβολο της γονιμότητος. Στην αρχαία μας μυθολογία από ένα κοχύλι γεννήθηκε η αγάπη, από το μηδέν θα μπορούσαμε να πούμε. Ένα μηδέν που βρίσκεται μέσα στη θάλασσα που αντανακλά τον ουρανό· η ψυχή του ανθρώπου, που δεν ησυχάζει. Από το μηδέν αναδύεται η Αγάπη. Το σώμα της είναι σώμα έρωτος και ομορφιάς. Το φαγώσιμο σώμα του κοχυλιού είναι κρυμμένο μέσα σ' ένα απίθανο και κόσμιο λειτουργικό «σπίτι», το οποίο, ενσωματώνοντας πολύπλοκες μαθηματικές δομές, αυτό το μικρό ζώο έχει κτίσει. Αυτό το κρυμμένο σώμα, **σώμα δόξης**, φωτός και ωραιότητος, ντυμένο ευπρέπεια αφθαρσίας, **μας αποκαλύπτει η ορθόδοξη εικόνα**.
Μας ιστορεί την πέρα από την πόρτα του μηδενός κρυμμένη Βασιλεία του Φωτός, όπου **σκιές δεν υπάρχουν** και όπου η προοπτική, σεβόμενη την επιφάνεια, ανοί-γεται στο άπειρο. Πόσο είναι συναρπαστικές οι παράλληλες που, ξεκινώντας από την καρδιά μας, ανοίγονται και προεκτείνονται στο άπειρο πάνω στην επιφάνεια της σανίδος, κάτω από την κάθετο του Θεού.
Κοχύλι είναι η Παναγία. Κοχύλι, μήτηρ της Εικόνος. Οι βυζαντινοί αγιογράφοι χρησιμοποιούσαν το κοχύλι (το γόνιμο μηδέν) για να ανακατεύουν μέσα του το κίτρινο του αυγού με τα διάφορα χρώματά τους.
Ο αγιογράφος έχει μπροστά του μια λευκή σανίδα που πρέπει να γεμίσει σύμφωνα με την παράδοση των αγίων αγιογράφων, έχοντας ως παράδειγμα τις παλαιές εικόνες. Κοιτάζοντάς τες ο αγιογράφος ζωγραφίζει μια εικόνα που δεν είναι εξωτερική μίμησις εκείνης που βλέπει. Κι αυτό διότι ο πραγματικός αγιογράφος δεν βλέπει· ο πραγματικός αγιογράφος είναι τυφλός. Η αλμύρα των κυμάτων έχει καταστρέψει τα αισθητήρια της σαρκός του. Ο παραδοσιακός αγιογράφος ζωγραφίζει με αναμμένο άνθρακα. Αναμμένος άνθρακας είναι η Παραμυθία του ζωγράφου και όλων εκείνων που τα μάτια τους είναι ωκεανοί φωτός. Χάρη στη φωσφορική πέτρα της αγάπης ο εικονογράφος αποκαλύπτει το κρυπτό και καλύπτει τα υπόλοιπα.
Για να ζωγραφίσει με αναμμένο άνθρακα ο αγιογράφος πρέπει ο ίδιος ως ένα σημείο να έχει φθάσει στην ανυπαρξία, να έχει διεισδύσει στο κρυπτό. Έτσι θα μπορέσει να αποκαλύψει την μόνο εν πυρί ουρανίω και εν αύρα λεπτή θεωρουμένη

πραγματικότητα. Ο παραδοσιακός αγιογράφος είναι τυφλός και βλέπει τα υπέρ, την **πραγματικότητα** εδώ αοράτως συνούσα. Και μεις προσκυνώντας μιαν εικόνα βλέπουμε και **τιμούμε την εικονογραφημένη πραγματικότητα**, όπου η Αλήθεια σημειώνει τον τύπο και το σημείο Της.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιά είναι η σχέση ανάμεσα στο κρυπτό και σε ό,τι είναι φανερό σε μιαν εικόνα, π.χ. στο σώμα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Η προσπάθεια του αγιογράφου είναι **να παρουσιάσει την μη φαινόμενη πραγματικότητα** όπως υπάρχει στη σκέψη του Θεού, αλλά σε σχέση με μας. Υπάρχει στην εικόνα ένας μεγάλος **σεβασμός στην αναλογία της πλάσεως, διότι για μας η πλάση προϋποθέτει την παρουσία του Δημιουργού**, του παιδίου νέου προαιωνίου Θεού. Το κτιστό και το άκτιστο δεν είναι σε αντίρρηση, αλλά ασυγχύτως ενωμένα εν τω Κυριακώ Ανθρώπω, τω Όντι. Γι' αυτό η ορθόδοξη αγιογραφία αποκαλύπτει το κρυπτό χωρίς να αναιρέσει τους τύπους του φαινομένου. Αυτά τα είχαν καταλάβει πολύ καλά οι Αιγύπτιοι, όπως π.χ. φαίνεται στα λεγόμενα «πορτραίτα» του Φαγιούμ. Κληρονόμος αυτής της παραδόσεως ο άγιος Κύριλλος Αλεξανδρείας λέει: «*Ούκ αναιρεί τύπους η αλήθεια, καθίστησι δε εμφανεστέρους*».

ΕΡΩΤΗΣΗ: Εν προκειμένω, τύπος είναι το ανθρώπινο σώμα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, το ανθρώπινο σώμα είναι τύπος που δεν αναιρείται, αλλά μεταμορφώνεται. Και η μεταμόρφωση δεν θίγει την πραγματικότητά του. Γιατί και το σώμα είναι μια αμαυρωμένη εικόνα του ενσαρκωμένου Λόγου. Απλούστατα, η αγιογραφία καθιστά φανερωτέρους τους τύπους, τις μορφές. Η λέξη εικόνα είναι εδώ προτιμότερη από τη λέξη τύπος. Παραφθαρμένη η εικόνα μέσα στο χώρο της πτώσεως, καλείται να επανεύρει το αρχέγονο κάλλος. Η όλη πνευματική μας ζωή δεν είναι παρά μια συνεχής απογύμνωση. **Καλούμαστε να αφαιρέσουμε τα καλύμματα των παθών** και να φθάσουμε σ' εκείνη τη γυμνότητα που φανερώνει το αρχαίον κάλλος. Όπως λέγει ο άγιος Γρηγόριος Νύσσης, **ξεκινώντας από την κατάσταση των «δερματίνων χιτώνων» πρέπει να φθάσουμε στην αρχέγονη γυμνότητα, για να μπορέσουμε στη συνέχεια να ενδυθούμε το «βασιλικόν ιμάτιον» που είναι ο Χριστός**.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς αυτό, που συνιστά όλο το νόημα της χριστιανικής ασκήσεως, φαίνεται στην εικόνα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: **Η αγιογραφία είναι νηστεία με τα μάτια**. Ο αγιογράφος ζωγραφίζει αποφατικά. Εκφράζεται με ειδικό τρόπο. **Τα πρόσωπα δεν βρίσκονται υπό το χώρο και το χρόνο, αλλά εκτός του χώρου και του χρόνου, που όμως εικονογραφικώς και αυτοί παριστάνονται. Η νύχτα π.χ. που ανήκει στο**

χρόνο, προσωποποιείται ή υπονοείται με ένα άστρο ή με τη σελήνη. Οι άγιοι δεν βρίσκονται μέσα στη νύχτα οι ίδιοι, αλλά στη χώρα του φωτός.
Ο Ευαγγελισμός γίνεται μέσα στην αυλή του σπιτιού της Παναγίας, στην εικόνα όμως φαίνεται ότι η Παναγία δεν είναι κλεισμένη μέσα στην αυλή, αλλά είναι εκτός του τόπου. Η αυλή παριστάνεται ως φόντο και για να φανεί ότι το γεγονός αυτό γίνεται μέσα στην αυλή, ζωγραφίζουμε ένα κόκκινο πανί επάνω. Αυτό είναι μία convention (συνθήκη). Ενώ στη Σταύρωση που γίνεται εκτός της πόλεως, βλέπουμε τα τείχη της πόλεως, αλλά δεν βάζουμε κόκκινο πανί, διότι έγινε εκτός της πόλεως. Η σταύρωση όμως ταυτόχρονα γίνεται σ' εκείνο **το χώρο που μας χωράει όλους μας, γίνεται στη χώρα των ζώντων**.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Έχουμε δηλαδή μια υπέρβαση του χώρου και του χρόνου μέσα στην εικόνα.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ο ορθόδοξος αγιογράφος σέβεται τις δύο διαστάσεις, ύψος και πλάτος, που του δίνει η ζωγραφική του επιφάνεια. **Δεν βιάζει την επιφάνεια του πίνακος δημιουργώντας μια τρίτη διάσταση, απλώς την υπονοεί. Δεν υποτάσσεται στην ψευδαίσθηση του φαινομένου, ακριβώς γιατί αυτό που ζωγραφίζει είναι εικόνα, όχι πίνακας ή πορτραίτο. Δεν πάει να κάνει μια μίμηση της πραγματικότητος, αλλιώς θα ενεκλώβιζε τα πρόσωπα στην αίσθηση της φθοράς που δημιουργεί το σαρκικό φρόνημα. Όλα τα στοιχεία της φθοράς υπερβαίνονται για να μας βγάζουν από τη στατικότητα και να μας φέρνουν στη χώρα των ζώντων, στη χώρα του Πατρός, που είναι ακριβώς αυτό που αποκαλύπτει η εικόνα. Η όντως πραγματικότης.**
Αυτό το ίδιο γίνεται και με τα σώματα. Ο αγιογράφος χρησιμοποιεί εδώ αυτό που ονομάζουμε perspective renversee: ανάποδη προοπτική. Ιστορεί το σώμα που δεν αντικειμενοποιείται δια του σαρκικού φρονήματος. Είναι μία θέα που έχει περάσει από την περιτομή της καρδίας. Δεν είναι το σώμα που εσύ εγκλωβίζεις στη σκέψη σου και το αντικειμενοποιείς, αλλά μέσω μιας αποφατικότητος που, στη γλώσσα των εικόνων χαρακτηρίζεται ως καταφυγή στην ανάποδη προοπτική, το σώμα που ιστορείται νοιώθεις να σου φεύγει από τα χέρια και σε κάνει να φεύγεις και συ από το σαρκικό φρόνημα και να τοποθετείσαι μέσα στην αλήθεια της εικόνας.
Η εικονογραφική γλώσσα δεν είναι γλώσσα αντικειμενοποιητικών τάσεων και συναισθημάτων, αλλά είναι απαλλαγμένη από κάθε σαρκικό φρόνημα. **Μέσα στην ορθόδοξη παράδοση και ζωή, τα συναισθήματα δεν καταστρέφονται, μεταμορφώνονται. Δεν είναι πλέον αισθήματα που ενισχύουν την εγωκεντρική προσωπικότητα, που αντικειμενοποιούν τον άλλο, αλλά είναι αισθήματα, που βοηθούν να δεις τον άλλο ως υποκείμενο** . Αυτό που εικονίζεται είναι μια υποκειμενική πραγματικότητα, που έχει όμως καθολικό χαρακτήρα και γι’ αυτό είναι και αντικειμενική. Παρουσιάζει μέσα στα σώματα την κτιστή φύση, χωρίς να καταργεί ή να σφετερίζεται το παραμικρό μέρος της. Γι’ αυτό η θέα της εικόνος είναι μια άσκηση. **Για τους αμυσταγώγητους η θέα των**

εικόνων είναι παράξενη. Είναι συνηθισμένοι να βλέπουν σύμφωνα με το σαρκικό φρόνημα. Γι' αυτό αν και είναι μία μαρτυρία ειρήνης μέσα στον κόσμο,**η εικόνα δεν παύει να είναι και ένα χαστούκι, μια κρίση για το σαρκικό άνθρωπο. Όπως είναι το φως γι' αυτόν πού βγαίνει από το σκότος έξαφνα**. **Ελέγχει το σαρκικό φρόνημα μέσα στον άνθρωπο και ανακαλεί την εικόνα του αρχαίου κάλλους, του βαθιά ποθούμενου, αυτού που τόσες φορές κατά βάθος αν και στα τυφλά αναζητάμε**.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Ποιό είναι το αρχαίο κάλλος του σώματος, όπως αποκαλύπτεται στην εικόνα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Το φωσφορικό κάλλος, **ο Χριστός**. Ο άνθρωπος ο αληθινός.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Η ζωή του σώματος εκφράζεται στην εικόνα;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Βέβαια, η ζωή του σώματος, που όμως δεν υποκύπτει πλέον στις ανάγκες της φθοράς. **Τα ιστορικά συμβάντα** ωστόσο **παριστάνονται**, π.χ. ο Μυστικός Δείπνος. Με την εικόνα, εμείς βρισκόμαστε στο Μυστικό Δείπνο όπου ο Χριστός και οι Απόστολοι τρώνε. Αλλά **δεν είναι τα σώματα της φθοράς, τα κάτω από τη δουλεία της διαιρέσεως που εικονίζονται. Είναι σώματα που αποτελούνται από φως, που είναι τα ίδια φως, γι' αυτό και υπερβαίνουν το χρόνο.**

ΕΡΩΤΗΣΗ: Δηλαδή η ορθόδοξη εικόνα μας παρουσιάζει τα ανθρώπινα σώματα στην απηρτισμένη τους τελειότητα, στην κατάσταση της δόξης.

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Ναι, **μέσα στη δόξα**, αλλά παρουσιάζει και τους αμαρτωλούς, που κι αυτοί βρίσκονται μέσα στη δόξα, γιατί κι αυτοί είναι πλασμένοι κατ' εικόνα Θεού. **Παρουσιάζονται βέβαια προφίλ, γιατί δεν είναι σε κοινωνία με το φως**. **Η αρετή είναι φανέρωση του φωτός, του εκθαμβωτικού κάλλους**, της φωσφορικής Πέτρας. Αλλά και η αμαρτία φανερώνει αυτή την Πέτρα δια της ελλείψεως του φωτός.
Ο άνθρωπος δεν υπάρχει ανεξάρτητα από τον Θεό, σαν μια αυτόνομη βιολογική ύπαρξη. Αυτή είναι δυτική διαστρέβλωση. **Η Ορθοδοξία βλέπει τα πάντα θεολογικά**. **Ούτε η πλάση υπάρχει ως φύση αυτόνομη, αλλά ως έργο του Τριαδικού Θεού** που κάθησε και έφτιαξε το κάθε τι με την αγάπη του.**Όλα προϋποθέτουν τη χάρη, το Θεό**, το ουράνιο πυρ, που είναι δροσιά, την εικόνα, την κατ' αναλογία συμμετοχή στις άκτιστες ενέργειες του Θεού. Για το λόγο αυτό νοιώθω έντονη αντίδραση για μερικά κείμενα που τελευταία έχουν γραφεί από μοντέρνους θεολόγους εν σχέσει προς το πρόσωπο. Δεν μπορώ να καταλάβω με ποιο δικαίωμα και πως ως χριστιανοί ορθόδοξοι τολμούν να μιλήσουν για τον άνθρωπο ως βιολογικό όν. Πού το βρίσκουν αυτό το πράγμα; Τότε θα μπορούσαμε να

καταλάβουμε τον άνθρωπο με το μικροσκόπιο, με μια ραδιογραφία, μια χημική ανάλυση. Αλλά **το μικροσκόπιο δεν θα δει ποτέ τον άνθρωπο**, γιατί ακόμα και τα χημικά συστατικά του ανθρώπου έχουν **μια θεολογική διάσταση**, **που τη βλέπει μόνο ο τυφλός**. Δεν είναι η βιολογική υπόσταση αυτή που αμαρτάνει, που μετανοεί, που γίνεται μετά εκκλησιαστικό ον, αλλά ο κατ' εικόνα Θεού άνθρωπος, ο όλος άνθρωπος είναι θεολογικό ον, αλλοιώς ο άνθρωπος δεν θα μπορούσε να αμαρτήσει. Ο άσωτος υιός επειδή είναι υιός αμαρτάνει και επειδή είναι υιός επιστρέφει προς τον Πατέρα.
Αυτό είναι το μεγαλείο της Ορθοδοξίας, ότι ο Θεός αφήνει τα ίχνη του στη δημιουργία του. Αυτή τη θεοειδή δημιουργία προϋποθέτει η ορθόδοξη εικόνα. Και καλεί τον προσκυνητή να μεταφερθεί δια της μετοχής στη μεταμορφωμένη δημιουργία, την οποία φανερώνει.

ΕΡΩΤΗΣΗ: Πώς γίνεται αυτή η μεταφορά;

ΑΠΑΝΤΗΣΗ: Με το να ανάβουμε ένα κερί, να κάνουμε το σταυρό μας και να φιλάμε την εικόνα. Προσκυνούμε την εικόνα με την ψυχή και με το σώμα μας. Έτσι ο ορθόδοξος πιστός, δια της αποφατικής εκφράσεως της εικόνας, περνάει από την αντικειμενοποιητική στάση του σαρκικού φρονήματος στην αληθινή πραγματικότητα. Γίνεται παιδί. Ανάβει μέσα του μια φλόγα που τον βοηθάει να ξεπερνάει όλες τις στενοχώριες της ζωής. **Η εικόνα σε βοηθάει να ζήσεις. Διότι έχεις την αίσθηση ότι υπάρχει μπροστά σου πάντα ένα νησί πιο πέρα**.

(Πηγή: «Σύναξη», τ. 4, Φθινόπωρο 1982, σ. 51-54)

ΤΟΥ ΙΔΙΟΥ: **Νηφάλιος Μέθη**